

Písemné prameny 11.–13. století vztahující se k předměstskému osídlení Uh. Brodu

Je všeobecně známo, že lokalita dnešního Uherského Brodu byla již od pradávna místem se sídlištním charakterem. Tuto tezi dokládají především bohaté archeologické nálezy v okolí města. O téměř nepřetržitém osídlení tohoto regionu již od mladší doby kamenné vypovídají zejména nálezy hmotné kultury tehdejších osadníků. Pozůstatky jednotlivých kultur, které byly usazeny v okolí dnešního města, lze tak vysledovat až do období slovanského osídlení a Velké Moravy.

Pokud jde o prameny písemné povahy, jsme odkázáni na materiál nepoměrně mladšího charakteru (od 11. století), do značné míry útržkovitý, a pokud jde o míru vypovídací schopnosti méně sdílný co do osvětlení každodenního života tehdejších osadníků. Je to jev vcelku typický pro pramennou základnu, jež se nám dochovala z období raného středověku.

Pomineme-li narativní zprávy našeho nejstaršího kronikáře Kosmase o průběhu setkání uherských králů a českých knížat v letech 1099, 1116 a 1126 poblíž brodu na řece Olšavě, zbývají nám pouze texty listinného charakteru. Tyto písemnosti respektují zvláštnosti dané dobou, místem a osobami, jichž se týkají. Jsou podávány v určitých pevných formách, a tím poskytují svědectví o určitém právním jednání. Jsou jasně a stručně stylizovány vzhledem k písemnému zakotvení právního počínu, aby nemohlo dojít k omylu nebo záměrné změně ve výkladu jejich obsahu. Proto není divu, že již samotný text takové písemnosti vylučuje širší narativní (vyprávěcí) formy podrobněji popisující život a vztahy mezi nejstaršími osadníky.

Z tohoto období se nám zachovalo jen několik zmínek vztahujících se vesměs k vybírání mýta v místě zvaném „brod“ na řece Olšavě. Vůbec první zmínka o brodském mýtu je uvedena v tzv. listinném falzu hlásícím se k roku 1048, jež však vzniklo až v průběhu 13. století. Obsah tohoto privilegia chce dosvědčit donaci Břetislava I. břevnovskému klášteru v podobě kostela sv. Petra a Pavla v Rajhradě a zároveň tomuto kostelu připisuje čtené důchody, mezi nimiž je uveden i desátý díl mýta na řece Olšavě, které se nazývá Brod. Samotný pojem listinného falza by v nás mohl vyvolat domněnku, že jde pouze o padělek, který má dnes pro nás minimální vypovídací hodnotu. Musíme si však uvědomit, že zejména pro dobu vzniku tohoto falza měly takovéto písemnosti zpravidla velmi praktický význam a zdaleka nemusely vždy obsahovat údaje

neodpovídající skutečnosti. V našem případě šlo o jakési dodatečné „zlistinění“ dřívějšího ústního prohlášení právního pořízení. Zcela vyloučena není ani možnost existence určité formy pamětního zápisu, který však neposkytoval právní ochranu, jakou později nabízí samotná listina. Z toho plyne, že ke shora zmíněné donaci došlo někdy kolem roku 1048, avšak listina jako prostředek právního pojištění se začíná prosazovat na našem území teprve o sto let později (v pol. 11. stol.), a tak ještě v této době nemohla být použita. Proto dochází až ve 13. století k tzv. dodatečnému „zlistinění“ z důvodu zajištění větší bezpečnosti dosaženého stavu. Můžeme tedy říci, že ačkoli jde o listinné falzum 13. století, poskytuje nám cennou informaci o vybírání mýta na řece Olšavě v oblasti dnešního Uherského Brodu již v polovině 11. století.

Další zmínka se vztahuje k roku 1078, kdy moravský údělný kníže Otto I. a jeho manželka Eufemie obdarovali klášter v Hradisku každým šestým denárem plynoucím z mýta vybíraného na řece Olšavě, což potvrzuje roku 1160 i král Vladislav I. Tato donace byla později pojata i do padělané listiny Václava I. hlásící se do roku 1250, jejíž vznik však dnes klademe před rok 1270.

Někdy mezi léty 1131–1140 pak obdarovává kníže Soběslav I. olomoucký kostel celním poplatkem z koní (tzv. chomůtné), což schvaluje i olomoucký biskup Jindřich Zdík. V následujícím období byly však výhody plynoucí z udělení „chomůtného“ kostelu odňaty. Opět navracena byla tato donace Soběslavem II. mezi léty 1174–1178 a nově potvrzena knížetem Bedřichem v letech 1178–1181.

Pro nás důležitá zmínka o samotné osadě je v listině vydané po 30. červnu 1141 olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. Zde, ve výčtu statků příslušejících olomouckému biskupství, se dovídáme, že spytihněvskému kostelu náležely ves Uneratice (dnešní část města zvaná Neradice) a dvě popluží v místě zvaném Na brodě. Ačkoli sám název osady není asi v této době ničím novým, nemění to nic na skutečnosti, že se jedná o první písemný doklad potvrzující existenci celní vsi v oblasti dnešního Uherského Brodu.

Následující třinácté století je v českých zemích obdobím, jež je spjato mimo jiné se zakládáním nových městských celků, které se vyčleňují z dosavadních zvyklostí jak po stránce právní, tak i správní. Osada Na brodě při toku řeky

Olšavy není v tomto ohledu žádnou výjimkou, neboť již její poloha ji předurčuje k přetvoření v nový městský celek. Je jen na škodu věci, že právě písemné prameny nám o tomto tak významném dění neposkytují zcela jasné a vyčerpávající informace. Mnohé, co bychom chtěli v dnešní době blíže objasnit, zůstává proto neúplné.

První písemná zmínka z 13. století se vztahuje ještě k vybírání cla. Jedná se o listinu krále Přemysla Otakara I. z roku 1222 vydanou pro rajhradský klášter. Král tímto aktem, mimo jiné, přeložil clo vybírané v Brodě do Kunovic, a aby klášter nepřišel o svůj podíl, rozhodl, aby konvent dostával každý desátý týden výnos ze cla v Kunovicích.

K následujícímu období (30.–70. let 13. století) existuje jen velmi málo informací, o něž bychom se mohli opřít, a tak si vytvořit úplný obraz o přerodu osady v plnoprávné královské město. Zde se zpravidla opíráme o několik dalších skutečností. Je to především uhersko-kumánský vpád na jihovýchodní Moravu v roce 1253, o němž nás mimo jiné částečně informuje i listina (tzv. slavičinské privilegium) vydaná roku 1256 olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburka určená jeho leníkovi Helembertovi de Turri. Součástí textu této listiny jsou totiž i názvy vsí, které ležely v okolí Brodu a byly zničeny kumánskými nájezdy, z čehož můžeme odvozovat, že i samotná osada byla postižena touto pohromou.

Daleko důležitějším je však pro nás privilegium vydané 24. 11. 1271 králem Přemyslem II. pro opavské kupce obchodující s olovem. Jedná se v podstatě o povolení nezdržovat se v Brodě po dobu, jak bylo obecně nařízeno, ale jen po tři dny a po uplynutí této doby pokračovat dále. Z toho je patrné, že některé z obecných zásad praktikovaných v lokalitě městského typu byly začleněny do souboru práv později udělených panovníkem.

Ze shora uvedeného tedy můžeme shrnout, že k založení města nedošlo jednorázovým aktem, ale jeho vznik byl pozvolným procesem, jenž dostal nový impuls s příchodem německých kolonistů snad mezi léty 1250 – 1260. Dotvoření plnoprávné městské obce bylo pak záležitostí panovníka, který snad pod vlivem uhersko-kumánských vpádů a ve snaze ochránit východní hranice potvrzuje 29. 10. 1272 listinou vydanou v Brně starobylá práva osadníků a právo města Hlubčice.